

APPENDIX

METHODISCHE VERANTWOORDING

Aanleiding tot het onderzoek

Door de jaren heen heeft de Chinese populatie in Nederland bekend gestaan als een 'gesloten' gemeenschap. De jaren zestig en zeventig kenmerkten zich door een sterke groei van de Chinese horecasector. Deze voorspoedige ontwikkeling droeg er toe bij dat men binnen de eigen gemeenschap zorg kon dragen voor werkgelegenheid, huisvesting en sociale opvang. Mede als gevolg van een aantal maatschappelijke en economische ontwikkelingen begon de Chinese horecasector in de jaren tachtig tekenen van stagnatie te vertonen. Hoewel er vooral sinds die periode, in ieder geval binnen bepaalde kringen van de Chinese groepering, gestreefd wordt naar meer openheid en contacten met de omgeving heeft de Chinese gemeenschap in Nederland voor buitenstaanders nog steeds het karakter van een groepering die self-supporting is en sterk op zichzelf is gericht. Deze relatieve geslotenheid maakt het voor een onderzoeker lastig om toegang te krijgen tot deze gemeenschap.

In 1989 ben ik in het kader van het vrijwilligerswerk in contact gekomen met de Chinese gemeenschap in Rotterdam, waar ik mij aanvankelijk heb beziggehouden met de problematiek van oudere Chinezen. Vervolgens ben ik als adviseur van de landelijke Chinese Jongeren Organisatie (CJO) thuis geraakt in de leefwereld van de tweede generatie Chinese migranten in Nederland. Gedurende een aantal jaren ben ik betrokken geweest bij een groot aantal activiteiten, variërend van het bijwonen van vergaderingen van besturen en commissies tot het organiseren van symposia en congressen. Tijdens deze periode heb ik een veelheid aan indrukken mogen opdoen en zowel vanuit het vrijwilligerswerk als in de informele sfeer met veel mensen binnen de Chinese gemeenschap duurzame relaties kunnen opbouwen.

Uit de verhalen die ik hoorde en de discussies waarvan ik getuige mocht zijn, werd het voor mij steeds duidelijker, dat veel ervaringen die Chinese migranten in hun leven hebben opgedaan, direct of indirect, in verband kunnen worden gebracht met de horeca. Een groot aantal mensen die ik sprak, werkten in de horeca of waren vroeger binnen die sector actief geweest. De meeste jongeren waren opgegroeid in een gezin, waarin het restaurant centraal stond. Veel leden van de tweede generatie werkten, tijdens hun studietijd of naast hun baan bij een Nederlands bedrijf, in het weekend als kelner in een eet-

gelegenheid. Op die manier verdienden zij hun zakgeld of hielpen zij hun ouders in de zaak.

Langzaam maar zeker groeide mijn interesse voor dit onderwerp en wilde ik meer te weten komen over het ontstaan van de Chinese horecasector, de verdere ontwikkeling daarvan en de ervaringen van de Chinese migranten binnen dit deel van de arbeidsmarkt. Uiteindelijk leidde deze toenemende belangstelling voor dit onderwerp tot het verrichten van de onderhavige studie. Bestudering van de relevante literatuur op dit terrein resulteerde vervolgens in het formuleren van de probleemstelling, zoals weergegeven in hoofdstuk 1.

Toegang tot de onderzoekspopulatie en benadering van respondenten

In een studie als deze, waar de aandacht sterk uitgaat naar groepsgebonden kenmerken als loyaliteit en prestatiegerichtheid, eigenschappen die geacht worden mede een bijdrage te leveren aan het slagen als etnisch ondernemer, komen gevoelige onderwerpen aan de orde. Daarbij is bijvoorbeeld te denken aan lange arbeidstijden, illegaal verblijf of de aard van de interne bedrijfsorganisatie. Om inzicht te krijgen in de verschillende factoren die een rol spelen met betrekking tot het ondernemerschap in de Chinese horecasector is gekozen voor een exploratief-beschrijvend onderzoek, waarbij gebruik is gemaakt van het interview en participerende observatie als methoden van onderzoek. Van groot belang daarbij is, dat er goede persoonlijke contacten worden onderhouden met mensen binnen de Chinese gemeenschap en dat het onderzoek kan plaatsvinden op basis van wederzijds vertrouwen.

Zoals eerder opgemerkt, beschikte ik door mijn activiteiten als vrijwilliger reeds over een aantal goede relaties, onder andere met bestuursleden van verschillende Chinese verenigingen, mensen uit het maatschappelijk werk, de kerk en het vrijwilligerswerk. Al deze personen hadden een Chinese achtergrond. Dankzij deze relaties werd ik in contact gebracht met personen die als ondernemer of als werknemer actief waren in de Chinese horecasector.

Motivering van de gehanteerde methode

Bij de aanvang van het onderzoek is overwogen informatie te verwerven door middel van een schriftelijke enquête. Het voordeel daarvan zou zijn dat ik, bij voldoende response, in principe de beschikking zou hebben gehad over kwantitatieve gegevens van een groot aantal restaurants, bijvoorbeeld omtrent bedrijfsgrootte, locatie, omzetcijfers en personeelsomvang. Om verschillende redenen is hiervan echter afgezien. In de eerste plaats was een dergelijke enquête niet raadzaam vanwege de taalproblematiek. Veel Chinese horeca-ondernemers beheersen de Nederlandse taal onvoldoende. Het gevaar is dan aanwezig dat de vragen verkeerd worden geïnterpreteerd of dat het formulier niet wordt ingevuld. De tweede reden waarom niet is gekozen voor een schriftelijke enquête is, dat de aandacht vooral uitging naar de rol van een aantal groepsgebonden eigenschappen in relatie tot het etnisch ondernemerschap. Om in een dergelijke complexe materie vol-

doende inzicht te krijgen, werd de schriftelijke enquête niet geschikt geacht. Door middel van interviews was het daarentegen mogelijk om bij een relatief klein aantal respondenten veel informatie te verzamelen. Er is dan ook sprake van een grotere informatierijkdom. Daarnaast biedt het interview de mogelijkheid om de problematiek breed te benaderen en wordt de onderzoeker in de gelegenheid gesteld het onderzoekstraject aan de hand van tussentijdse bevindingen en nieuwe inzichten bij te stellen. Er is dus tevens sprake van een behoorlijke flexibiliteit.

Een nadeel vormt echter het subjectieve karakter van het interview (Swanborn, 1981). Anders geformuleerd: hoe is het bij het hanteren van deze methode gesteld met de geldigheid van de onderzoeksresultaten? Baarda en De Goede (1990) wijzen in dat verband onder meer op de selectieve herinnering van personen en op het verschijnsel, dat geïnterviewden in de regel het liefst zo goed mogelijk willen overkomen. Het is dan ook belangrijk, dat de gehanteerde methode volgens de regels wordt uitgevoerd en dat zorgvuldig te werk wordt gegaan. Van Engeldorp Gastelaars en De Leede (1993) wijzen er in dat verband op dat aandacht zou moeten worden geschonken aan een aantal punten. In de eerste plaats rijst de vraag hoeveel interviews er moeten worden afgenomen. In dit exploratief-beschrijvend onderzoek is er van uitgegaan om een zodanig groot aantal personen aan het woord te laten, dat op grond van de ingewonnen informatie voldoende inzicht kon worden verkregen in de problematiek. De onderzoeker gaat door met het verzamelen van informatie bij verschillende personen totdat betrokkene geen nieuwe kennis meer opdoet. Er wordt daarbij verondersteld dat de onderzoeker op een gegeven moment een verzadigingspunt heeft bereikt en dat betrokkene in staat is op basis van de op een gegeven moment ter beschikking staande gegevens een beeld te schetsen van de situatie. Van te voren kan dus niet worden vastgesteld op welk moment de onderzoeker voldoende interviews heeft afgenomen. Gesteld zou kunnen worden, dat moet worden doorgegaan met het afnemen van interviews totdat de onderzoeker geen nieuwe informatie meer krijgt (Bertaux, 1981:29-47; Van Engeldorp Gastelaars e.a., 1993:171). Als tijdens het verloop van het onderzoek duidelijk is, dat de meningen sterk uiteen lopen, zullen meer interviews moeten worden afgenomen dan wanneer de opvattingen weinig uiteenlopen. In de onderhavige studie is volgens dit principe te werk gegaan door niet alleen interviews af te nemen bij de eigenaars van verschillende eetgelegenheden, maar ook vraaggesprekken te houden met werknemers, onder wie zich ook toekomstige ondernemers bevinden.

Daarmee wordt een tweede punt aangestipt. Door afwisselend interviews af te nemen bij werknemers en ondernemers is er naar gestreefd het onderzoek niet te sterk vanuit de invalshoek van de ondernemers te laten sturen, maar hen ook te confronteren met de ervaringen, meningen en uitspraken van de werknemers. Op deze manier konden verschillende opvattingen steeds worden teruggekoppeld. Daarnaast hebben in een aantal gevallen ook aanvullende gesprekken plaatsgevonden met eerder geïnterviewde personen. Dat vond meestal plaats op het moment dat de interviewverslagen aan betrokkenen werden voorgelegd.

In de derde plaats is er zoveel mogelijk naar gestreefd personen te interviewen die uit verschillende segmenten van de Chinese horecasector afkomstig zijn. Er is een onderscheid gemaakt tussen drie categorieën restaurants, namelijk '(zeer) groot', 'middelgroot' en 'zeer klein/overig'. In hoofdstuk 3 wordt op de omvang van deze categorieën restaurants ingegaan. Voorts is rekening gehouden met de geografische spreiding. In onderstaande overzichten wordt aangegeven tot welk segment van de horecasector de geïnterviewde personen behoren en in welke regio het restaurant gesitueerd is. In totaal zijn 33 ondernemers geïnterviewd. In onderstaande tabel wordt daarvan een overzicht gegeven.

Tabel A-1. Geïnterviewde ondernemers (n=33)

Type restaurant Regio	(zeer) groot	middelgroot/ klein	zeer klein/ overig	totaal
Noord-Nederland	-	2	2	4 (13%)
Oost-Nederland	-	2	3	5 (16%)
West-Nederland	5	5	8	18 (54%)
Zuid-Nederland	1	3	2	6 (17%)
Totaal	6	12	15	33 (100%)

Hierbij kan het volgende worden opgemerkt. Zoals in hoofdstuk 3 wordt aangegeven, bedroeg de spreiding van de Chinese restaurants in Nederland in 1993: Noord-Nederland (9%), Oost-Nederland (20%), West-Nederland (46%) en Zuid-Nederland (25%). Het aantal geïnterviewde werknemers bedroeg 28.

Tabel A-2. Geïnterviewde werknemers (n=28)

Type restaurant Functie	(zeer) groot	middelgroot/ klein	zeer klein/ overig	totaal
bediening	2	7	10	19
keuken	2	3	2	7
overig	2	-	-	2
Totaal	6	10	12	28

Hierbij zij aangetekend dat 24 werknemers werkzaam waren in restaurants in het westen van het land en 4 werknemers in eetgelegenheden elders in het land.

Kenmerken van de geïnterviewde personen

Uit tabel A-3 blijken de kenmerken van de geïnterviewde personen.

Tabel A-3. Kenmerken van de geïnterviewde personen

	ondernemers (n=33)	werknemers (n=28)
mannelijk	33	17
vrouwelijk	-	11
afkomstig uit VRC	11	5
afkomstig uit Hong Kong	22	23
jonger dan 30 jaar	1	10
30 - 40 jaar	8	10
ouder dan 40 jaar	24	8
korter dan 5 jaar in Nederland	1	6
5 - 10 jaar in Nederland	4	8
langer dan 10 jaar in Nederland	28	14
Nederlandse nationaliteit	30	22
overig	3	6
gehuwd of samenwonend	31	19
vrijgezel	2	9

Indicatoren en gespreksonderwerpen

Bij de vraaggesprekken ging het niet om geheel open interviews, maar om semi-gestructureerde interviews. Van te voren stond vast welke informatie in ieder geval moest worden ingewonnen. Bij de formulering van de probleemstelling in hoofdstuk I is aangegeven, dat de belangstelling in deze studie mede uitgaat naar de rol van een aantal groepsgebonden eigenschappen, zowel in algemene zin als in relatie tot het etnisch ondernemerschap. Deze betreffen: 'oriëntatie op het thuisland', 'prestatiedrang' en 'solidariteit'. Vervolgens werden deze eigenschappen geoperationaliseerd in de vorm van een aantal indicatoren. Aan de hand van een analyse daarvan zou meer inzicht kunnen worden verkregen in de aard en de werking van de genoemde eigenschappen. Deze indicatoren vormden de basis voor de gespreksonderwerpen tijdens het interview. In onderstaand overzicht worden deze samengevat. Gespreksonderwerpen:

- Tijdelijk verblijf en gerichtheid op het thuisland
 - politieke betrokkenheid
 - huwelijk
 - taalgebruik
 - rekruteren van personeel
 - investeren
 - bereidheid tot verhuizen
 - liquiditeit
- Prestatiedrang
 - prestatiegerichtheid
 - belang van opleiding
 - opofferingsgezindheid
 - arbeidstijden
 - spaarzaamheid
 - rechtspositie
 - verwerven van informatie
- Solidariteit
 - contact met Nederlandse samenleving
 - rol van de familie
 - onderlinge hulpverlening
 - de rol van netwerken
 - financiële steun
 - concurrentie
 - morele verplichtingen

Ten slotte kan worden vermeld, dat voor het afnemen van de interviews ruim de tijd is genomen. Gemiddeld duurde een vraaggesprek twee en een half uur. Het kortste gesprek nam 1,5 uur in beslag, terwijl het langste gesprek 3,5 uur duurde. Aldus werd de geïnterviewde ook in de gelegenheid gesteld de eigen ervaringen naar voren te brengen.

Eerder werd erop gewezen dat door afwisselend werknemers en ondernemers te interviewen betrokkenen met elkaars opvattingen en uitspraken konden worden geconfronteerd. Ook zijn tijdens de interviews enkele krantenartikelen over de Chinese horeca aan de ondervraagden voorgelegd met de vraag of de situatie herkenbaar was en in hoeverre betrokkene soortgelijke ervaringen heeft gehad. Zo'n situatie kon bijvoorbeeld betrekking hebben op een faillissement of criminaliteit in de Chinese horeca.

Participerende observatie

Naast het afnemen van interviews was ik over een periode van ruim zeven jaar in de gelegenheid ook door middel van participerende observatie mijn kennis met betrekking tot de Chinese gemeenschap in Nederland te verbreden. Zowel uit hoofde van mijn activiteiten als adviseur van de CJO, als door mijn deelname aan activiteiten in de informele sfeer heb ik steeds meer inzicht gekregen in de aard van een aantal sociale relaties. In de

loop der jaren heb ik niet alleen deelgenomen aan allerlei bestuurlijke activiteiten, maar ben ik ook betrokken geweest bij de organisatie van evenementen, heb ik deelgenomen aan feesten, bruiloften, verjaardagen en vieringen van het Chinees Nieuwjaar, ben ik getuige geweest van plechtigheden, heb ik bijlessen en cursussen verzorgd en ben ik betrokken geweest bij de realisering van verschillende initiatieven, zoals de oprichting van een verzorgingstehuis voor oudere Chinezen en de totstandkoming van een landelijk magazine voor Chinese migranten. Dankzij deze activiteiten was ik in staat inzicht te krijgen in de achtergronden van een aantal aspecten van het sociale leven, de gevoeligheid van bepaalde onderwerpen en de wijze van met elkaar omgaan. Daarbij kan gedacht worden aan de vrije tijdsbesteding door jongeren, de relatie tussen ouders en kinderen, de problematiek onder ouderen en de rol van netwerken.

Dat de gehanteerde methode van participerende observatie voordelen biedt, moge uit het voorgaande duidelijk zijn geworden. Tegelijkertijd kent deze methode ook zwakke punten. Zo zijn bepaalde voorvallen die in het kader van participerende observatie worden waargenomen lastig te vergelijken en is de causaliteit nauwelijks te onderzoeken omdat er te weinig eenheden bij betrokken zijn (Swanborn, 1981:356).

Een belangrijk probleem betreft de generaliseerbaarheid van de bevindingen. Dit geldt ook voor de eerder besproken interviewmethode. Het aantal afgenomen interviews is immers, gelet op de omvang van de te onderzoeken populatie, gering. Daarom wordt in dit onderzoek, naast de gegevens die verzameld zijn door middel van de interviews en participerende observatie, ook gebruik gemaakt van gegevens ontleend aan andere bronnen.

Overige informatiebronnen

De sectie Chinees-Indische restaurants van het Bedrijfschap Horeca en het Centraal Bureau voor de Statistiek publiceren periodiek kwantitatieve gegevens over ondermeer bedrijfsgrootte, spreiding, omzet en consumentenaspecten van de horeca in Nederland. Aan de hand van deze gegevens kan een vrij gedetailleerd beeld worden verkregen van de ontwikkeling van de Chinese horeca in Nederland. Er kan bijvoorbeeld inzicht worden geboden in de groei en de stagnatie van het aantal restaurants in de afgelopen decennia. Actuele kwantitatieve gegevens over de Chinese horecasector zijn voorts voorhanden bij de verschillende Kamers van Koophandel. Daarnaast zijn artikelen die betrekking hebben op de Chinese gemeenschap en de Chinese horeca van twee landelijke dagbladen doorgenomen. Het gaat om alle artikelen en berichten die sinds 1975 zijn verschenen in het NRC Handelsblad en het Algemeen Dagblad. Voor kwantitatieve gegevens over de Chinese horecasector in de Verenigde Staten van Amerika kon een beroep worden gedaan op de informatie die aanwezig is bij het Bureau of the Census. Aan de hand van de gegevens, ontleend aan de hierboven genoemde bronnen, kan, in combinatie met de informatie die verkregen wordt uit de interviews en de methode van participerende observatie, een vrij volledig beeld van de ontwikkeling van de Chinese horecasector worden geschetst. In een aantal gevallen is zelfs exact weer te geven welke ontwikkelingen zich in

de loop der jaren hebben voorgedaan. Zo kan aan de hand van het aanwezige cijfermateriaal gedetailleerd de regionale groei van de Chinese restaurants sinds 1960 worden beschreven. Ook kan bijvoorbeeld het verloop van de geografische spreiding van deze eetgelegenheden per provincie over een reeks van jaren in kaart worden gebracht. De informatie die verkregen wordt uit de interviews biedt, meer op individueel niveau, inzicht in de wijze waarop bijvoorbeeld de betrokken werknemer moest omgaan met het idee dat zijn verblijf in een bepaalde plaats van tijdelijke aard was en in de gevolgen daarvan voor zijn sociale leven. Door enerzijds de kwantitatieve data en anderzijds de kwalitatieve gegevens met elkaar te combineren, is ernaar gestreefd de generaliseerbaarheid van de bevindingen te optimaliseren.